

Brommekulturen lever!

Det andet svar til Riede

Det er endnu for tidligt at lade Federmesser-kulturen assimilere Bromme-kulturen, som Riede to gange i dette tidsskrift har talt for.

Felix Riede og jeg er ikke enige i, hvordan den senpalæolitiske Brommekultur skal opfattes. Grundlæggende handler det om, hvorvidt den skal opfattes som en særskilt kultur – sådan som den altid har været det (Andersen 1973, 1988; Brinch Petersen 1970, 1973, 2009; Eriksen 2002; Fischer 1991; Johansen 2000; Johansson 2003, Mathiassen 1948 Pedersen 2009, 2014a, 2014b, Riede 2008, Taute 1968), eller om den derimod på baggrund af en spekulativ analyse skal opfattes som et anneks til Federmesser-kulturen (Riede et al 2011, 2013, 2014).

Selvom Riede tidligere har opereret med en kulturelt distinkt Bromme-kultur, argumenterer han nu i sine debatindlæg for, at Brommekulturen skal opfattes som en facies til Federmesser-kulturen. Her er vi uenige: Der er en lang tradition for at bruge ordet facies eller andre betegnelser til at adskille senpalæolitiske kulturer fra hinanden. Federmesser-kulturen blev til at starte med kaldt en facies af Magdalenienkulturen (Schwabedissen 1954), hvilket den ikke kan betegnes som mere. Hamburgkulturen blev ligeledes beskrevet som en facies til Magdalenienkulturen (Rust 1937, Weber 2012), uden at dette dog kan siges at være gældende mere. Og det seneste facies fænomen er yngre Hamburgkultur – Havelte – beskrevet som en facies af Hamburgkulturen (Brinch Petersen 2009). Snart vil der være baggrund for at adskille Hamburgkulturens ældre og yngre del yderligere (Holm & Pedersen kommende). Det Riede gør er altså ret unikt set i en forskningshistorisk sammenhæng. Tidligere har man brugt betegnelsen facies til at udspalte kulturer fra en hovedkultur efterhånden, som studier har vist, at variabiliteten er stor nok til det. Riede bruger derimod begrebet til at sammensmelte kulturer, som forskningshistorien ikke har fundet grund til at flette sammen, på trods af den variabilitet der flere steder er beskrevet.

Kritik

De argumenter, Riede har præsenteret, er voldsomt forsimplede: Hvis der er store skafttungspejls i andre kulturer end Brommekulturen, så må der nødvendigvis ikke være nogen Brommekultur.

I mit første svar til Riede (Pedersen 2014a) beskrev jeg, hvordan udbredelsen af store senpalæolitiske skafttungspejls i Nordeuropa er meget markant – uafhængigt af, at der også findes store skafttungspejls i andre (ældre) kulturer. Jeg skal her tydeliggøre, at også Riede kommer frem til denne konklusion i flere artikler, mest tydeligt i dem, hvor han beskriver fremkomsten af Brommekulturen på baggrund af Federmesser-kulturen umiddelbart efter Laacher See vulkanudbruddet omkring år 11.000 f.Kr. Heri står der at Brommekulturen er 'regionally distinct', 'Well-known' og 'regionally specific phenomena' (Dev & Riede 2010, Riede 2007, 2008, 2009a, 2009b, 2013b, 2014a, Riede & Bazely 2009, Riede & Edinborough 2011; Riede & Wheeler 2009, Riede et al 2010). Laacher See hypotesen har aldrig fundet fodfæste udenfor Riedes publikationer. Den er tværtimod blevet kritiseret fra flere fronter (Sørensen 2010, Pedersen 2014), blandt andet fordi bopladser lige ved siden af Laacher See vulkanen viser, at udbruddet ikke havde den store indflydelse på bosættelsen (Jöris & Baales 2001, Grimm 2004). For nyligt er der publiceret en bedre datering fra Bromme-pladsen Trollesgave, der nu har skabt et gab mellem Laacher See og Bromme på flere århundreder (Fischer et al 2013, Pedersen 2014), hvilket gør det tvivlsomt, at denne økologisk deterministiske tolkning er gyldig.

Betegnelsen "økologisk deterministisk" er her ment som en provokation, for når Riede i flere artikler beskriver, hvordan Brommekulturen er opstået som et unikt produkt af en naturkatastrofe, så kan det kun betegnes som økologisk determinisme. Ikke desto

mindre tager Riede i sit seneste indlæg afstand fra brugen af dette begreb. Årsagen er, at jeg i høj grad betragter den kulturelle udvikling i senglaciertiden som en måde at tilpasse sig den klimatiske udvikling på: I varmeperioderne er der mennesker, i kuldeperioderne er der ingen mennesker. Så simpelt er det. Brommekulturens bopladser findes, hvor der på det tidspunkt er åben birkeskov, Federmesserens bopladser hvor der er mere tæt fyrreskov. Der er naturligvis overlap, men sådan er tendensen, og det er ikke floraen, der bestemmer udformningen af spidser men den teknologiske tilpasning, der er foregået over generationer.

Fra en positivistisk synsvinkel, fortsat: Der er Brommepladser med Federmesserredskaber, og der er Federmesserpladser med store skaftungepile. I mit første indlæg redegjorde jeg for dette ved at skrive, at Federmesserens kultur er det naturlige ophav til Brommekulturen. Og dette må nødvendigvis markere sig i form af overgangspladser. Man kan bl.a. belyse dette vha. seriation. På de sydlige pladser, hvor der er Brommespidser på Federmesserpladser, udgør Brommespidserne et mindretal sammenlignet med de rygretoucherede spidser, og på de nordlige pladser, hvor der er Federmesserredskaber på Brommepladser, er de rygretoucherede spidser i undertal. Det gælder blandt andet de 'Brommepladser', som Riede og andre har publiceret som Federmesserpladser fra det nordlige Sønderjylland (Riede et al 2011). Federmesserspidser er ikke et karakteristisk redskab, som Bo Madsen blandt andet har understreget (Madsen 1996), så en rygretoucheret flække på en Brommeboplads behøver ikke være et Federmesserredskab, det kan være blot være en ukarakteristisk rygretoucheret flække.

Igen bliver den positivistiske arkæolog nødt til at understrege, at der ikke er nogle bopladser, hvor sammenhængen mellem Bromme og Federmesser er dokumenteret. Jeg argumenterede i det tidligere indlæg for, at der var tale om blandende pladser, en holdning man også kan finde andre steder i litteraturen (bl.a. Riede 2008). I sit første indlæg mente Riede, at den rygende pistol skulle findes i det nordlige Holland (Paddayya 1973). For en arkæolog fra en fagtradition med vægt på kildekritik er dette eksempel ikke imponerende. Den plads, der henvises til, stammer fra gravning af en grøft. Det arkæologiske feltarbejde bestod i at samle oldsager op fra bunkerne

ved siden af grøften. Hvordan skulle fundene herfra kunne bevise, at Federmesser og Brommespidser (der her er stærkt i undertal) skulle være garanteret samtidige? Det kan de ikke.

Riede gør i sit seneste svar et stort nummer ud af negativ kritik af en af mine kilder, S. Stevnhoveds speciale fra 1980. Han mener, at hvis ikke dette speciale er citeret, så har det ingen værdi. Jeg er ikke nødvendigvis enig i dette. For det første er specialet på dansk, hvilket afholder de fleste fra at læse det. For det andet er der sandsynligvis truffet et bevidst valg om, at det ikke skulle være tilgængeligt, hvilket er grunden til at det ikke findes på Universitetets bibliotek. Der kan være forskellige årsager til at specialer klausuleres, fx hvis der er tvivl om ophavsret ved brug af upubliceret materiale. Til gengæld er Stevnhoveds speciale det eneste studie, der grundigt har undersøgt forholdet mellem Bromme og Federmesser – og konklusionen er den samme, som jeg her præsenterer.

I sit forsøg på at viske Brommekulturen ud som særskilt kronologisk entitet prøver Riede at splitte den op i forskellige dele: Typologien for sig, teknologien for sig og bosættelsesmønstret for sig. Dette giver ikke mening, da man skal bruge alle tre dele for at beskrive kulturen.

Brommespidserne startede jeg med at kommentere på ved at beskrive, hvordan deres udbredelse er meget karakteristisk i Sydsandinavien, i modsætning til det billede Riede prøver at fremmane.

Når det kommer til teknologien, så har Riede et eksempel, som han flere gange har trukket frem. Det drejer sig om en flintplet fra lokaliteten Trankærmosvej, der teknologisk blev bestemt til at være Brommekultur. En efterfølgende evaluering har så ændret dateringen. Ifølge Riede er den nye bestemmelse ikke blevet ændret i den nationale database over fortidsminder og ergo – konkluderer han – må der være mange lignende eksempler på forkerte Brommebopladser i den nationale database.

Jeg kender ikke til andre Brommepladser, der udelukkende er blevet bestemt vha. teknologiske kriterier, så derfor bliver jeg nødt til at knytte en kommentar til denne.

Jeg stødte første gang på lokaliteten Trankærmoesevej på EAA i Oslo (2011) i en session om potentialet ved flintpletter – lithic scatters. Riede præsenterede den som en 'lovers camp' fra Brommekulturen på trods af, at der ikke var fundet nogen diagnostiske oldsager. Baggrunden for dette var en simpel teknologisk analyse, der viste, at der blev brugt direkte hård teknik. Nu bliver der som bekendt brugt direkte hård teknik andre steder end i Brommekulturen, og jeg syntes umiddelbart, at fundene lignede noget, man også kan finde i tidlige neolitiske gruber. Fundene så ikke rigtige ud, og fundstedet lå heller ikke, hvor man ville forvente at finde Brommekultur. Nu tror Riede heller ikke længere på, at fundet er Brommekultur,

Fremtiden

Jeg vil ikke udelukke, at forholdet mellem Brommekulturen og Federmesser-kulturen kan blive belyst nærmere i fremtiden. Men jeg synes også, at sådanne

studier bliver nødt til at være baseret på det tilgængelige materiale, og det vil kræve ret tidskrævende analyser, som man ikke kan komme udenom. Her er det ikke nok blot at henvise til blandede pladser.

Når Riede skriver, at Brommekulturen er defineret ved fravær, så mener jeg, at det er direkte forkert. Hvis Stoksbjerg Bro (eller nogle af de andre Brommepladser) skulle være en Federmesserboplads, hvorfor er der så ingen Federmessere på den? Hvem vil acceptere en Federmesserplads uden Federmessere? På rene pladser fra Brommekulturen finder man ikke karakteristiske redskaber fra Federmesser-kulturen. Og det gælder også den anden vej. På Federmesserpladserne ved Slotseng er der ingen Brommespidser – ud over en der er fundet i området, fordi: Federmesser og Bromme er i deres rene former to forskellige fænomener.

Litteratur

Andersen, S.H. 1973

Bro - en senpalæolitisk boplads på Fyn.

Kuml 1972, s.7–60.

Andersen, S.H. 1988

A survey of the late palaeolithic of Denmark and Southern Sweden.

i M. Otte (ed.): *De la Loire à l'Oder. Les civilisations du Paléolithique final dans le nord-ouest européen*. British Archaeological Reports. International Series.

s 523–566.

Baales, M. & Jöris, O. 2001

Zwischen Nord und Süd. Ein spätallerödzeitlicher Rückenspitzen-Fundplatz bei Bad Breisig, Kr. Ahrweiler (Mittelrhein, Rheinland-Pfalz).

Die Kunde, 52, s.275–292.

Brinch Petersen, E. 1970

Le Bromméen et le cycle de Lyngby.

Quartär, 21, s.93–95.

Brinch Petersen, E. 1973

A survey of the late Palaeolithic and Mesolithic of Denmark.

i S. K. Kozłowski, (ed.): *The Mesolithic in Europe*. Warsaw, s. 77–127.

Brinch Petersen, E. 2009

The human settlement of southern Scandinavia 12500–8700 cal BC.

i N. Barton, M. Street, & T. Terberger (eds.): *Humans, environment and chronology of the late glacial of the North European Plain*. RGZM Tagungen. Mainz: Römisch-Germanisches Zentralmuseum, s. 89–130.

Eriksen, B.V. 2002

Reconsidering the geochronological framework of lateglacial hunter-gatherer colonization of southern Scandinavia.

i B. V. Eriksen & B. Bratlund (eds.): *Recent studies in the Final Palaeolithic of the European plain. Proceedings of a U.I.S.P.P. Symposium. Stockholm, 14.-17. October 1999*. Jutland Archaeological Society Publications. Århus: Jysk arkæologisk selskab, s. 25–42.

- Fischer, A. 1991
Pioneers in deglaciated landscapes: The expansion and adaptation of Late Palaeolithic societies in Southern Scandinavia.
i N. Barton, A. J. Roberts, & D. A. Roe (eds.): *The Late Glacial in north-west Europe: human adaptation and environmental change at the end of the Pleistocene*. CBA Research Report. London: Council for British Archaeology, pp. 100–121.
- Fischer, A. et al. 2013
Dating the Trollesgave site and the Bromme culture – chronological fix-points for the Lateglacial settlement of Southern Scandinavia.
Journal of Archaeological Science, 40(12), s.4663–4674.
- Grimm, S.B. 2004
Ein späteiszeitlicher Fundplatz bei Bad Breisig, Kreis Ahrweiler.
Berichte zur Archäologie an Mittelrhein und Mosel, 9, s.11–32.
- Johansen, L. 2000
The Late Palaeolithic in Denmark.
i B. Valentin, M. Christiansen, & P. Bodu (eds.): *L'Europe centrale et septentrionale au Tardiglaciaire : confrontation des modèles régionaux de peuplement : actes de la table-ronde internationale de Nemours, 14-16 mai 1997*. Mémoires du Musée de Préhistoire d'Ile de France. Nemours, s. 197–216.
- Johansson, A.D. 2003
Stoksbjerg Vest. Et senpalæolitisk fundkompleks ved Porsmose, Sydsjælland. Fra Bromme- til Ahrensburg-kultur i Norden.
i P. O. Nielsen & B. Storgaard (eds.): København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- Mathiassen, T. 1948
En senglacial boplads ved Bromme.
Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1946, s.121–197.
- Paddayya, K. 1973
A Federmesser Site with Tanged Points at Norgervaart, Province of Drenthe (Netherlands).
Palaeohistoria, 15, s.167–213.
- Pedersen, K.B. 2009
Stederne og Menneskene. Istidsjægere omkring Knudshoved Odde.
Vordingborg: museerne.dk.
- Pedersen, K.B. 2014a
Brommeproblemet 2.0 – kommentarer til Riedes artikel "Brommeproblemet."
Arkæologisk Forum, 30.
- Pedersen, K.B. 2014b
On dating the late Palaeolithic - a comment.
i F. Riede & M. Tallavaara (eds.): *Lateglacial and postglacial pioneers in northern Europe*.
Oxford: Archaeopress, s. 23–33.
- Riede, F. 2007
Der Ausbruch des Lacher See-Vulkans vor 12.920 Jahren und urgeschichtlicher Kulturwandel am Ende des Allerød. Eine neue Hypothese zum Ursprung der Bromme-Kultur und des Perstunien.
Mitteilungen der Gesellschaft für Urgeschichte, 16, s.25–54.
- Riede, F. 2008
The Laacher See-eruption (12,920 BP) and material culture change at the end of the Allerød in Northern Europe.
Journal of Archaeological Science, 35(3), s.591–599.
- Riede, F. 2009a
Climate and Demography in Early Prehistory : Using Calibrated 14C Dates as Population Proxies
Climate and Demography in Early Prehistory : Using Calibrated 14C.
Human Biology, 81(2), s.309–337.
- Riede, F., 2009b. The loss and re-introduction of bow-and-arrow technology: A case study from the southern Scandinavian late Paleolithic. *Lithic Technology*, 34, pp.27–45.
- Riede, F. 2013a
"Brommeproblemet" – senglacial kulturtaksonomi og dens forståelses- og forvaltningsmæssige implikationer.
Arkæologisk Forum, 29, s.8–14.

- Riede, F. 2013b
Towards a science of past disasters.
Natural Hazards 71, s.335–362.
- Riede, F. 2014a
Eruptions and ruptures – a social network perspective on vulnerability and impact of the Laacher See eruption (c. 13,000 BP) on Late Glacial hunter-gatherers in northern Europe.
Archaeological review from Cambridge, 29.1, s.67–103.
- Riede, F. 2014b
Brommeproblemet 2.1 – et gensvar til Kristoffer Buck Pedersens kommentar.
Arkæologisk Forum, 31, s.39–45.
- Riede, F. et al. 2011
A Laacher See-eruption supplement to TephraBase: Investigating distal tephra fallout dynamics.
Quaternary International, 246(1-2), s.134–144.
- Riede, F. & Bazely, O. 2009
Testing the “Laacher See hypothesis”: a health hazard perspective.
Journal of Archaeological Science, 36(3), s.675–683.
Tilgængelig via:
<http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0305440308002549>.
- Riede, F. & Edinborough, K. 2011
Bayesian radiocarbon models for the cultural transition during the Allerød in southern Scandinavia.
Journal of Archaeological Science, 39.
Tilgængelig via:
<http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0305440311004122> [Accessed November 22, 2011].
- Riede, F. et al. 2010
Neue daten für alte grabungen – ein beitrage zur spätglazialen archäologie und faunengeschichte norddeutschlands.
Archäologisches Korrespondenzblatt, 40(3), s.297–316.
- Riede, F. & Wheeler, J.M. 2009
Testing the “Laacher See hypothesis”: tephra as dental abrasive.
Journal of Archaeological Science, 36(10), s.2384–2391.
- Rust, A. 1937
Das Altsteinzeitliche Rentierjägerlager Meiendorf.
Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.
- Schwabedissen, H. 1954
Die Federmessergruppen des nordwesteuropäischen Flachlandes.
Neumünster.
- Stevnhoved, S. 1980
En analyse af forholdet mellem Federmesser- og Bromme-kulturerne.
Århus Universitet. Hovedfagsspeciale.
- Sørensen, L. 2010
The Laacher See volcanic eruption. Challenging the idea of cultural disruption.
Acta Archaeologica, 81(1), s.270–270.
- Taute, W. 1968
Die Stielspitzen-gruppen im nördlichen Mitteleuropa. Ein Beitrag zur Kenntnis der späten Altsteinzeit.
Schwabedissen, ed., Köln: Böhlau Verlag.
- Weber, M.-J. 2012
From technology to tradition – Re-evaluating the Hamburgian-Magdalenian relationship.
Wachholtz.